

Paulina Kajdanowicz

Szkoła Doktorska Uniwersytetu Jana Długosza w Częstochowie

**PEDAGOGICZNY ASPEKT ZAJĘĆ TEATRALNYCH –
STUDIUM PRZYPADKU DOMU POMOCY SPOŁECZNEJ
W BYSTRZYCY KŁODZKIEJ**

Wstęp

Pamiętam ten moment, kiedy wiosną 2023 r. otrzymałam informację od pani pracującej w bystrzyckim Domu Pomocy Społecznej, że poszukiwana jest instruktorka teatralna, która poprowadziłaby zajęcia teatralne z mieszkankami DPS i czy byłabym chętna. Z zawodu jestem animatorką kultury, aktorką dramatyczną oraz pedagożką i prowadzę teatr partycypacyjny ze społecznością lokalną w mojej rodzinnej miejscowości, czyli w Bystrzycy Kłodzkiej. Realizuję zajęcia z dziećmi, młodzieżą i dorosłymi, jednak nie miałam nigdy doświadczenia w pracy z osobami z zaburzeniami psychicznymi, które wymagają specjalnych potrzeb i zastosowania odpowiednich narzędzi pracy. Jednak zgodziłam się. I to była jedna z najpiękniejszych decyzji, jaką podjęłam w stosunku do mojej pracy artystycznej. Artykuł będzie osadzony w perspektywie badacza zaangażowanego, czyli takiego, który wszedł w teren i poznał społeczność DPS i razem z nimi odkrywał niezwykły potencjał, jaki drzemał w tych osobach.

Dom Pomocy Społecznej kojarzy się wielu osobom z domem starców, czyli z miejscem przeznaczonym dla osób w podeszłym wieku. Taka opinia krąży w szczególności wśród mieszkańców Bystrzycy Kłodzkiej, jednak w tym miejscu mieszkają też dużo młodsze osoby, które znalazły się w DPS z różnych względów życiowych oraz chorobowych. I te osoby będą bohaterami niniejszej rozprawy. Celem artykułu będzie ukazanie pedagogicznego aspektu zajęć

teatralnych, a w jego wyniku przemiany młodszych mieszkanki DPS w Bystrzycy Kłodzkiej poprzez uczestnictwo w autorskim programie zajęć teatralnych. Z tego względu, że jednocześnie prowadziłam zajęcia teatralne i inicjowałam wszelkie aktywności z młodszymi mieszkankami DPS, to definiuję siebie jako badaczka zaangażowanego, ponieważ stosowałam obserwację uczestniczącą, stąd opisane spostrzeżenia będą płynąć z tych doświadczeń. Dodatkowo artykuł zostanie wzbogacony wywiadem jakościowym, częściowo ustrukturyzowanym z jedną terapeutką zajęciową pracującą w DPS, a także z sześcioma uczestniczkami na temat tego, czego nauczyły się podczas zajęć i jak proces teatralnej pracy wpłynął na przemianę w biorących udział jednostkach. Badania zostały oparte na metodzie studium przypadku (*case study*).

Domy Pomocy Społecznej i ich wizerunek

Przed pierwszym spotkaniem z uczestniczkami zajęć teatralnych odbyłam rozmowę z koordynatorką projektu w celu uzyskania informacji na temat osób, z którymi miałabym pracować. Spotkanie odbyło się w budynku Domu Pomocy Społecznej, które nie wzbudziło we mnie pozytywnych uczuć. Zdaniem Andrzeja Borowskiego „tabliczka z nazwą instytucji określa cały świat mieszkańca, determinuje jego tożsamość oraz kształtuje pryzmat, przez który postrzegają go inni”¹, czyli sama nazwa instytucji może wzbudzać pozytywne lub negatywne wyobrażenia o tym miejscu. W małej miejscowości społeczność lokalna zazwyczaj opiera się na „fiksjacji wizerunku”², który bierze swoją podstawę z przeszłości oraz historii danego miejsca albo z powszechnej opinii wśród mieszkańców. Łukasz Jurek podjął badania nad wizerunkiem DPS-ów³ i w swoich rozważaniach potwierdza myśli innych badaczy, że DPS jest uważany za coś złego, wstydliwego oraz niegodnego życia w takim miejscu⁴. Zatem jedyne, co mi utkwiło w głowie po rozmowie z koordynatorką projektu, to były jej słowa: „Moją misją jest odczarowanie tego miejsca. Może poprzez spektakl teatralny to się uda”. Okazuje się, że nazwa placówki traktowana jest jak swoista marka – marka, którą należy promować i wokół której

¹ A. Borowski, *Domy pomocy społecznej – przeszkody w integracji ze społecznością lokalną*, „Problemy Społeczne” 2005, s. 54.

² B. Iwankiewicz-Rak, *Sila wizerunku organizacji pozarządowej*, „Trzeci Sektor” 2006, nr 5, s. 35.

³ Zob. Ł. Jurek, *Wizerunek Domów Pomocy Społecznej w Polsce* [w:] *Nauki o zarządzaniu. Management Sciences*, red. J. Szynal, Wrocław 2012, s. 96–110.

⁴ Zob. m.in. M. Halicka, *Starość i jej jakość w warunkach instytucji opiekuńczej* [w:] *Nasze starzejące się społeczeństwo. Nadzieje i zagrożenia*, red. J.T. Kowaleski, P. Szukalski, Łódź 2004, s. 279.

należy tworzyć przyjazny oraz ciepły klimat. Unika się przy tym negatywnych konotacji związanych z pomocą społeczną. W Niemczech na przykład stosuje się nazwy wywołujące pozytywne skojarzenia, takie jak „nowy dom” czy „raj seniorów”⁵, dlatego podążając za myślą koordynatorki projektu, warto byłoby pokazać miejsce przez pryzmat osób w nim przebywających, ale poprzez artystyczny wyraz – dzięki scenie teatralnej.

Podążając za definicją, czym są Domy Pomocy Społecznej, to „placówki przeznaczone dla osób, które nie kwalifikują się do leczenia szpitalnego, lecz z uwagi na podeszły wiek, schorzenia, warunki rodzinne, mieszkaniowe i materialne oraz sytuację życiową wymagają stałej opieki”⁶. W zależności od tego, dla kogo są przeznaczone, w ustawie z 2004 r. przyjęto następujące typy, tj. dla: „1) osób w podeszłym wieku; 2) osób przewlekłe psychicznie chorych; 3) osób przewlekłe somatycznie chorych; 4) dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie; 5) dzieci oraz młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie; 6) osób niepełnosprawnych fizycznie (Dz.U. 2004 r. nr 64, poz. 593)”⁷. Przez dłuższy czas Dom Pomocy Społecznej w Bystrzycy Kłodzkiej był przeznaczony dla osób w podeszłym wieku, dlatego fiksjacja wizerunku tego miejsca zatrzymała się na myśleniu mieszkańców o tym budynku jako przestrzeni dla osób starszych. Jednak od 2007 r. dopuszczono możliwość łączenia w obrębie typów domów, co oznacza, że mogą to być placówki dla osób w podeszłym wieku, przewlekłe somatycznie chorych oraz dla osób w podeszłym wieku i niepełnosprawnych fizycznie (ustawa z dnia 16 lutego 2007 r. o zmianie ustawy o pomocy społecznej, art. 1, ust. 14)⁸. Tak też się stało w przypadku bystrzyckiego DPS-u, jednak społeczność lokalna nie odczuła tej zmiany – natomiast mieszkańcy DPS jak najbardziej, ponieważ zwiększyła się oferta działań oraz aktywności, m.in. dotyczących wsparcia informacyjnego, emocjonalnego, materialnego czy dotyczącego rozwoju jednostki⁹. To dowodzi temu, że współczesne Domy Pomocy Społecznej nie ograniczają się tylko do zaspokajania podstawowych potrzeb bytowych, ale starają się

⁵ Zob. B. Jonda, *Ludzie u schyłku życia. Perspektywa polityków szczebla lokalnego w Nadrenii-Palatynacie* [w:] *Starość i starzenie się jako doświadczenie jednostek i zbiorowości ludzkich*, red. J.T. Kowaleski, P. Szukalski, Łódź 2006, s. 46.

⁶ A. Świętochowska, *Wizja modelu domu pomocy społecznej*, „Opieka – Wychowanie – Terapia” 1994, t. 2, s. 19.

⁷ T. Zbyrad, *Od instytucji totalnej do demokratycznej. Domy pomocy społecznej w Polsce*, Kraków 2014, s. 11.

⁸ B. Szluz, *Dom pomocy społecznej jako forma wsparcia i opieki nad osobami starszymi* [w:] *Elan vital v priestore medzigeneračných vzťahov. Zborník príspevkov z konferencie s medzinárodnou účasťou*, red. Beáta Balogová, Prešov 2010, s. 286.

⁹ Zob. Z. Kawczyńska-Butrym, *Niepełnosprawność – specyfika pomocy społecznej*, Katowice 1998, s. 86–90.

również dbać o potrzeby duchowe swych podopiecznych, na przykład poprzez zapewnienie rozrywki czy realizowania terapii zajęciowych¹⁰.

Terapia zajęciowa i teatroterapia

Terapia zajęciowa jest ważnym krokiem w aktywizacji mieszkańców DPS. Jej założenia koncentrują się wokół odpowiednich ćwiczeń oraz treningu, który będzie zapobiegać pogłębianiu się dysfunkcji życiowych¹¹. Terapia zajęciowa jest działaniem wielokierunkowym opartym na wykorzystaniu tkwiącego w danym człowieku potencjału rozwojowego mającego źródło w siłach witalnych organizmu. Niezależnie od stopnia sprawności daje każdemu mieszkańcowi DPS-u szansę wyrażenia siebie w dostępnej oraz indywidualnej formie, określonej jego wewnętrznymi i zewnętrznymi predyspozycjami¹². Inną formą terapii zajęciowej są wyjścia do placówek kulturalnych – do kina, teatru czy na wystawę sztuki. DPS-y współpracują również z gminą, na terenie której są zlokalizowane placówki kulturalne, np. biblioteka, dom kultury czy parafia¹³. Współpraca z takimi podmiotami, jak biblioteka czy parafia w bystrzyckim DPS-ie trwa od dawna, jednak od 2023 r. koordynatorka działań chciała spróbować nowej aktywności dla podopiecznych – nawiązać kontakt z domem kultury oraz teatrem działającym przy ośrodku kultury, dlatego proponując prowadzenie zajęć teatralnych dla mieszkanki, miała na myśli działania związane z teatroterapią.

Głównym trzonem teatroterapii jest „teatr”, a na teatr składa się wiele czynników, które oddziałują na człowieka, m.in. słowo, gest, muzyka, taniec, choreografia, scenografia, kostiumy, rekwizyty, gra światła, charakterystyka itd. Teatroterapia jest zatem „sztuką i rzemiosłem; służy jako narzędzie wewnętrznego wzrostu, rozwoju, wzbogacania osobowości. Proces teatroterapeutyczny poszerza jednostkowe doświadczenie siebie i świata, uzupełnia inne formy interwencji pedagogicznej oraz psychologicznej”¹⁴. W Polsce ideę teatru terapeutycznego jako przestrzeni dla rozwoju osób z niepełnosprawnością intelektualną skonceptualizował Lech Śliwonik

¹⁰ Zob. I. Sierpowska, *Prawo pomocy społecznej*, Zakamycze 2006, s. 121–122.

¹¹ Zob. A. Żychowski, *Terapia zajęciowa umysłowo upośledzonych*, „Opiekun Społeczny”, 1971, nr 3, s. 25–43.

¹² L. Kozaczuk, *Terapia zajęciowa w domach pomocy społecznej. Przewodnik metodyczny*, Katowice 1999, s. 39–40.

¹³ Zob. A. Zawada, *O zadaniach domów pomocy społecznej raz jeszcze*, „Praca Socjalna”, 2010, nr 5, s. 63–74.

¹⁴ M. Pietruszka-Budzyńska, *Zasady pracy teatralnej w warsztacie terapii zajęciowej. Teatroterapia przy Teatrze im. J. Osterwy w Lublinie [w:] Teatr ludzi niepełnosprawnych. Terapia czy sztuka? Międzynarodowa konferencja, 20–22 października 1999*, red. R. Zięba, Łódź 1999, s. 6.

w formule teatru dla życia. Definicja teatroterapii według Śliwonika to „wykorzystanie teatralnych metod pracy oraz możliwości tkwiących w produkcie teatralnym (spektaklu) dla osiągnięcia założonych celów w dziedzinach nieartystycznych, a społecznie istotnych. [...] Drugoplanowość zadań artystycznych nie wyklucza uzyskania poziomu wysokiej sztuki, ale nie stanowi celu głównego”¹⁵. Teatroterapia jest zatem nastawiona na proces pracy artystycznej, która będzie finalnie prowadziła do stworzenia produktu, czyli spektaklu teatralnego. Powstająca sztuka jednakże nie powinna stanowić w istocie celu głównego, ale powinna być drogą, którą będą zmierzać uczestnicy zajęć. Teatroterapia oparta na zastosowaniu technik teatralnych jest bardzo dobrą formą dla osób z chorobami psychicznymi i wszelkimi niepełnosprawnościami, z tego względu, że mogą one zaprezentować się na scenie jako jednostki dojrzałe, niezależne, posiadające własne pomysły, osobiste spojrzenie na życie, a teatr „pozwała to odegrać na scenie – w jego [aktora] własnym tempie, w oparciu o własną intuicję, przy użyciu jego własnej symboliki, gestów i słów, które samodzielnie wybrał dla tej akurat roli, w tej akurat chwili. W ten sposób poprzez powszechnie akceptowane zachowanie, jakim jest gra aktorska, [...] człowiek niepełnosprawny ustanawia prawo do własnego życia”¹⁶. W teatroterapii uczestnik ma możliwość przebywania w bezpiecznej przestrzeni¹⁷, która na specjalne potrzeby zajęć zamienia się w laboratorium. Można w nim próbować i poznawać nowe rzeczy, jakich nie można doświadczyć w codziennym życiu, ponieważ teatr przenosi uczestników do świata nierealnego, jednocześnie bardzo rzeczywistego, w którym rozgrywają się rozmaite sytuacje¹⁸. Zatem powstający efekt końcowy, czyli spektakl, stanowi wyzwanie dla występujących osób, a jego realizacja – jak każdy życiowy sukces – gruntownie przebudowuje relacje uczestników ze światem¹⁹.

Ostatnim ważnym czynnikiem wpływu tworzenia przedstawienia teatralnego jest jego związek z uzyskaniem większej pewności siebie przez aktora. Taka kolej rzeczy jest uznawana przez terapeutów z różnych dziedzin nawet za regułę teatroterapii²⁰. Wykreowana i wytworzona pewność siebie poprzez udział w spektaklu głównie wiąże się z wiarą we własne możliwości, umiejętności oraz zdolności.

¹⁵ Za: M. Kostusiak, *Terapeutyczno-artystyczne walory teatru* [w:] *Od teatru pedagogicznego do teatru terapeutycznego*, red. A. Sikorska, W. Sikorski, Warszawa 2014, s. 111.

¹⁶ T. Baro, *Teatr – terapeutyczny ekran*, „Scena” 2000, nr 4(12), s. 17.

¹⁷ A. Badora, *Dydaktyczne aspekty teatroterapii*, „Roczniki Pedagogiczne”, tom 7(43), nr 2/2015, s. 128.

¹⁸ *Ibidem*, s. 131.

¹⁹ E. Nieduziak, *Profesjoniści i amatorzy – integracyjne i terapeutyczne inicjatywy w twórczości teatralnej osób niepełnosprawnych* [w:] *Miejsce literatury i teatru w przestrzeniach terapeutycznych*, red. J. Malicki, K. Krasoń, Katowice 2005, s. 229.

²⁰ A. Stefańska, *Ja przez teatr, czyli o teatrze terapeutycznym dorosłych aktorów z niepełnosprawnością intelektualną i o pewności siebie w działaniu*, „Studia Edukacyjne”, nr 57/2020, s. 78.

To pokazuje, że mimo swoich ograniczeń umysłowych uczestnicy mogą wykreować coś na scenie. „Osoby prowadzące proces teatralny, które oferują uczestnikom partycypacyjną formułę tworzenia spektaklu, stwarzają możliwość promocji ich własnych pomysłów oraz samoidentyfikacji osobistych potencjałów – uznając, że kreatywność tych osób, aktorów zaangażowanych w proces twórczy może być najsilniejszym predykatorem pewności siebie”²¹. Taki proces miał również miejsce podczas zajęć teatralnych w bystrzyckim DPS-ie, o czym więcej w dalszej części artykułu.

Metody i materiał

Badania zostały przeprowadzone od września 2023 do kwietnia 2024 r., najpierw w budynku bystrzyckiego DPS-u, a od stycznia 2024 r. w sali widowiskowej Bystrzyckiego Ośrodka Kultury i Sportu w Bystrzycy Kłodzkiej, czyli w miejscu, gdzie finalnie odbyła się premiera spektaklu teatralnego. Celem moich badań było ukazanie pedagogicznego aspektu zajęć teatralnych oraz przemiany młodszych mieszanek DPS w Bystrzycy Kłodzkiej poprzez ich uczestnictwo w autorskim programie zajęć teatralnych. Aby zbadać te obszary, wykorzystałam metodę studium przypadku (*case study*) oraz wzbogaciłam ją o obserwację uczestniczącą²². Specyfika studium przypadku „nie jest wyborem metodologicznym, jest natomiast wyborem przedmiotu badania”²³, a ten wybór dotyczy grupy młodych mieszanek DPS-u w Bystrzycy Kłodzkiej. Zdecydowałam się na tę metodę, ponieważ jest ona podejściem skierowanym na odkrycie niepowtarzalności i wyjątkowości oraz złożoności pojedynczego przypadku²⁴, a także jest to badanie, w którym rezygnuje się z generalizacji.

Po każdorazowym akcie uczestnictwa w zajęciach teatralnych sporządzałam notatki z obserwacji, nanosząc swoje spostrzeżenia na arkusz obserwacji. Swoje badania wzbogaciłam o przeprowadzenie wywiadu jakościowego, częściowo ustrukturyzowanego z jedną terapeutką zajęciową pracującą w DPS, a także z sześcioma uczestniczkami zajęć teatralnych na temat tego, czego nauczyły się podczas zajęć, jakie nabyły nowe umiejętności oraz jak proces teatralnej pracy wpłynął na ich

²¹ A. Stefańska, *Teatroterapia we wspomaganiu aktywności komunikacyjnej dorosłych osób z umiarkowaną niepełnosprawnością intelektualną*, Poznań 2018, s. 81.

²² T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Warszawa 2010, s. 318–326.

²³ K. Konecki, *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*, Warszawa 2000, s. 126.

²⁴ Zob. H. Mizerek, *Studium przypadku w badaniach nad edukacją. Istota i paleta zastosowań*, „Przegląd Pedagogiczny”, 2017, nr 1, s. 11.

wewnętrzną przemianę. Zrealizowane wywiady (łącznie z siedmioma osobami) nagrałam na dyktafon, uzyskując zgodę od wszystkich osób, a analiza danych odbywała się według procesu redukcji i analizy badań jakościowych w czterech etapach: „przygotowanie danych, przestudiowanie transkrypcji, uporządkowanie wyników oraz opracowanie raportu”²⁵. Dzięki powyższej analizie zebranych danych sformułowałam kategorie, które były częścią wspólną dla większości osób objętych badaniem. Wyniki są przedstawione na łamach artykułu w sposób wybiórczy i stanowią zwarty opis.

Pedagogiczny aspekt zajęć teatralnych w DPS w Bystrzycy Kłodzkiej – wyniki badań

Tworząc autorski program zajęć teatralnych, układałam go w myśl zasady przystępności nauczania. Metoda ta polega na „stopniowaniu trudności, wyraża konieczność dostosowywania treści i metod nauczania do rozwoju i możliwości uczniów. Z tej zasady wynika, że w nauczaniu należy: przechodzić od tego, co jest bliższe, do tego, co dalsze; przechodzić od tego, co łatwiejsze, do tego, co trudniejsze; przechodzić od tego, co jest znane, do tego, co nowe i nieznane”²⁶. Dzięki temu udało się wypracować materiał, który posłużył do realizacji spektaklu, a był to przede wszystkim autobiograficzny aspekt, w którym mieszkanki dzieliły się swoimi historiami dotyczącymi początków choroby (schizofrenia) i sytuacji, w której trafiły do DPS. To wyłanianie się osobistego materiału w bezpiecznym i opiekuńczym środowisku jest kluczem do procesu samopoznania, który sprawia, że następuje przemiana w osobach biorących udział w teatrotterapii²⁷. Kategorie, które wyłoniły się w trakcie badań, to: „pierwsze razy”, „sytuacje wzmacniające” oraz „nowe umiejętności”.

Kategoria dotycząca „pierwszych razy” odnosi się do sytuacji, w których uczestniczki zajęć po raz pierwszy czegoś nowego doświadczały. Do tych wydarzeń można zaliczyć: występ na scenie, mówienie do mikrofonu, udział w teatrze cieni, nagrywanie na dyktafon swoich głosów. Pierwszą zmianę dostrzegła terapeutka zajęciowa tuż po zajęciach w studio nagrań: „Kamila po tym, jak usłyszała swój głos, to zaczęła wyraźniej mówić. Zmieniła też image i zaczęła dbać o siebie”.

Kategoria „sytuacji wzmacniających” dotyczy wydarzeń, które dodawały uczestnikom wiary w to, co robią i pokazują na scenie. Podczas rozmowy kobiety podkreślały ogromną moc aplauzu, który słyszały z widowni po każdej scenie. Oklaski

²⁵ D. Maison, *Jakościowe metody badań marketingowych*, Warszawa 2010, s. 246–248.

²⁶ J. Półturzycki, *Dydaktyka dla nauczycieli*, Toruń 1997, s. 109.

²⁷ Zob. A. Stefańska, *Teatrotterapia we wspomaganiu aktywności...*, s. 32–33.

dodawały im otuchy oraz wzmacniały, jedna z pań stwierdziła: „Bardzo się cieszyłam, jak zaczęli klaskać, to znaczyło, że widzowni bardzo się podobało”, a druga podsumowała: „Tańczyć to ja zawsze umiałam, bo chodziłam po dyskotekach, ale jak zaczęli bić brawo, to mi się tak twarz ucieszyła, że nie mogłam”. Aplauz ze strony widzów silnie podbudował uczestniczki, co spowodowało, że wykonały swoje zadania na scenie z jeszcze większym zaangażowaniem, co potwierdzają słowa terapeutki: „Nie wiedziałam, że aż tak zatańczą. Na próbie było różnie, ale na premierze to dały z siebie wszystko”.

Kategoria „nowych umiejętności” odnosi się do odkrycia w uczestniczkach predyspozycji, które wcześniej posiadały, ale przez stagnację i chorobę zostały w nich uśpione lub zapomniane. Dwie panie odkryły, że potrafią śpiewać, kolejna uczestniczka stworzyła choreografię do swojego tańca i odkryła na nowo miłość do ruchu oraz tańca, następna stwierdziła: „Odkryłam taki talent, że potrafię powiedzieć wiersz na pamięć”, a jedna z pań mogła wrócić do czasów dzieciństwa, gdy występowała kiedyś na przedstawieniach w szkole podstawowej i śpiewała w chórze, jednak w spektaklu nie zaśpiewała, ale odkryła na nowo smak występów na scenie.

Bardzo ważnym głosem w badaniach okazała się perspektywa terapeutki zajęciowej, która brała również udział w zajęciach teatralnych jako opiekun. Z dużym zainteresowaniem obserwowała swoje podopieczne, o których dowiadywała się nie tylko nowych rzeczy, ale też śledziła ich rozwój i postępujące w nich zmiany. Podczas rozmowy wyszczególniła punkty przełomowe podczas całego procesu zajęć. Pierwszy moment to podejście uczestniczek do zajęć: „W mieszkaniu widziałam, że są takie zwieszane, przygaszone... po czym przychodzą na salę widowiskową, wchodzi na scenę i wiesz, jakby inne osoby! I taki przeskok u nich widziałam”. Drugi moment nastąpił, kiedy uczestniczki przyszły po raz pierwszy na salę widowiskową: „Pamiętam był to okres karnawału, panie najpierw tańczyły do piosenek, gdzie każda z nich wybierała ulubioną piosenkę, a potem było karaoke. Zaczęły tańczyć oraz śpiewać i wtedy widziałam, że już dobrze się tutaj czują”. A trzeci moment dotyczy większego zainteresowania wydarzeniami kulturalnymi: „Zauważyłam, że zaczęły uczęszczać na spektakle teatralne do domu kultury, bardzo się interesują tym, jakie były spektakle i żadnego teraz już nie przepuszczą! Zaczęły bardzo mocno angażować się w lokalny teatr, ponieważ czują się częścią tego teatru – one też są aktorkami, bo występowały na scenie. Są zżyte z tą sceną”.

Podsumowanie

Wspomniane kategorie mocno ugruntowują się w sferze zmian zachodzących wewnątrz jednostek oraz nabywania przez nich nowych doświadczeń. Takie

sytuacje mają swoje odzwierciedlenie w pedagogicznych praktykach, które koncentrują się na wychowawczym i edukacyjnym procesie. Zawierają one w swojej strukturze trzy podstawowe składniki. Są to: „interakcje pomiędzy różnymi sytuacjami społecznymi a zachowaniem człowieka; procesy wewnętrznych modyfikacji osobowości człowieka pod wpływem tych sytuacji i doświadczenia własnego; określone efekty zachodzących przemian w postaci względnie trwałych wzorców zachowania się jednostek lub grup i ukształtowanych cech osobowości”²⁸. Zajęcia teatralne przeprowadzone w DPS-sie, których efektem końcowym była sztuka, ukazały, w jakim stopniu te procesy edukacyjne zaszły w uczestniczkach, bowiem spektakl, w którym wystąpiły mieszkanki bystrzyckiego DPS-u, to opowieść o przewrotnym losie, który odbierając ludziom rodziny, zdrowie, przyjaciół, potrafi doprowadzić ich do chorób psychicznych i samotności. Często odrzuceni przez społeczeństwo, bezdomni oraz bezradni znaleźli swój dom, w którym razem czują się bezpieczni oraz szczęśliwi. Sztuka pt. „DOM” na podstawie którego odbył się proces badawczy, to historie głównych bohaterek, które zagrały same siebie. To spektakl, który ukazuje ich odwagę, otwartość i który niesie ze sobą ważne przesłanie. Jak powiedziała dyrektor DPS w Bystrzycy Kłodzkiej podczas premiery: „To spektakl, który zwraca uwagę, by w człowieku widzieć człowieka, a nie jego ograniczenia”²⁹. Te słowa potwierdzają, że warto podejmować pedagogiczne wyzwania związane z inicjowaniem pracy teatralnej wśród osób wykluczonych społecznie, gdyż dla wielu z nich doświadczenia takie są źródłem rozwoju osobowości oraz pozytywnych przeżyć, a przede wszystkim zmian, które wytworzyły się poprzez teatr i z pewnością pozostaną z nimi do końca życia.

Bibliografia

- Badora A., *Dydaktyczne aspekty teatroterapii*, „Roczniki Pedagogiczne”, tom 7(43), nr 2/2015, s. 127–142.
- Baro T., *Teatr – terapeutyczny ekran*, „Scena” 2000, nr 4(12), s. 15–27.
- Borowski A., *Domy pomocy społecznej – przeszkody w integracji ze społecznością lokalną*, „Problemy Społeczne” 2005, s. 53–63.
- Halicka M., *Starość i jej jakość w warunkach instytucji opiekuńczej* [w:] *Nasze starzejące się społeczeństwo. Nadzieje i zagrożenia*, red. J.T. Kowaleski, P. Szukalski, Łódź 2004, s. 272–276.
- Iwankiewicz-Rak B., *Sila wizerunku organizacji pozarządowej*, „Trzeci Sektor” 2006, nr 5, s. 30–36.

²⁸ S. Kawula, *Pedagogika społeczna i jej miejsce w systemie nauk społecznych*, Dydaktyka Literatury XXII, Zielona Góra i Poznań 2002, s. 50.

²⁹ B. Przybyłowicz, *By w człowieku widzieć człowieka*, <https://powiat.klodzko.pl/7925/by-w-czlowieku-widziec-czlowieka.html> [dostęp: 22.09.2024].

- Jonda B., *Ludzie u schyłku życia. Perspektywa polityków szczebla lokalnego w Nadrenii-Palatynacie* [w:] *Starość i starzenie się jako doświadczenie jednostek i zbiorowości ludzkich*, red. J.T. Kowaleski, P. Szukalski, Łódź 2006, s. 164–170.
- Jurek Ł., *Wizerunek Domów Pomocy Społecznej w Polsce* [w:] *Nauki o zarządzaniu. Management Sciences*, red. J. Szynal, Wrocław 2012, s. 96–110.
- Kawczyńska-Butrym Z., *Niepełnosprawność – specyfika pomocy społecznej*, Katowice 1998, s. 86–90.
- Kawula S., *Pedagogika społeczna i jej miejsce w systemie nauk społecznych*, Dydaktyka Literatury XXII, Zielona Góra i Poznań 2002, s. 50.
- Konecki K., *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana.*, Warszawa 2000, s. 126.
- Kostusiak M., *Terapeutyczno-artystyczne walory teatru* [w:] *Od teatru pedagogicznego do teatru terapeutycznego*, red. A. Sikorska, W. Sikorski, Warszawa 2014, s. 109–118.
- Kozaczuk L., *Terapia zajęciowa w domach pomocy społecznej. Przewodnik metodyczny*, Katowice 1999, s. 39–40.
- Maison D., *Jakościowe metody badań marketingowych*, Warszawa 2010, s. 246–248.
- Mizerek H., *Studium przypadku w badaniach nad edukacją. Istota i paleta zastosowań*, „Przegląd Pedagogiczny”, nr 1, 2017, s. 11.
- Nieduziak E., *Profesjoniści i amatorzy – integracyjne i terapeutyczne inicjatywy w twórczości teatralnej osób niepełnosprawnych* [w:] *Miejsce literatury i teatru w przestrzeniach terapeutycznych*, red. J. Malicki, K. Krasoń, Katowice 2005, s. 225–235.
- Pietruszka-Budzyńska M., *Zasady pracy teatralnej w warsztacie terapii zajęciowej. Teatroterapia przy Teatrze im. J. Osterwy w Lublinie* [w:] *Teatr ludzi niepełnosprawnych. Terapia czy sztuka? Międzynarodowa konferencja, 20–22 października 1999*, red. R. Zięba, Łódź 1999, s. 6–16.
- Pilch T., Bauman T., *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Warszawa 2010, s. 318–326.
- Półturzycki J., *Dydaktyka dla nauczycieli*, Toruń 1997, s. 109.
- Sierpowska I., *Prawo pomocy społecznej*, Zakamycze 2006, s. 121–122.
- Stefańska A., *Ja przez teatr, czyli o teatrze terapeutycznym dorosłych aktorów z niepełnosprawnością intelektualną i o pewności siebie w działaniu*, „Studia Edukacyjne”, nr 57/2020, s. 77–88.
- Stefańska A., *Teatroterapia we wspomaganiu aktywności komunikacyjnej dorosłych osób z umiarkowaną niepełnosprawnością intelektualną*, Poznań 2018, s. 81.
- Szluz B., *Dom pomocy społecznej jako forma wsparcia i opieki nad osobami starszymi* [w:] *Elan vital v priestore medzigeneračných vzťahov. Zborník príspevkov z konferencie s medzinárodnou účasťou*, red. Beáta Balogová, Prešov 2010, s. 284–290.
- Świętochowska A., *Wizja modelu domu pomocy społecznej*, „Opieka – Wychowanie – Terapia” 1994, t. 2, s. 18–27.
- Zawada A., *O zadaniach domów pomocy społecznej raz jeszcze*, „Praca Socjalna”, 2010, nr 5, s. 63–74.
- Zbyrad T., *Od instytucji totalnej do demokratycznej. Domy pomocy społecznej w Polsce*, Kraków 2014, s. 11.
- Żychowski A., *Terapia zajęciowa umysłowo upośledzonych*, „Opiekun Społeczny”, 1971, nr 3, s. 25–43.

Netografia

- Przybyłowicz B., *By w człowieku widzieć człowieka*, <https://powiat.klodzko.pl/7925/by-w-czlowieku-widziec-czlowieka.html> [dostęp: 19.06.2024].

PEDAGOGICAL ASPECT OF THEATER CLASSES - A CASE STUDY OF THE SOCIAL WELFARE HOME IN BYSTRZYCA KŁODZKA

Abstract

Many people associate a Social Welfare Home with an old people's home, a place for the elderly. However, there are much younger people living there, who have ended up there due to illness or disability, among other reasons. And it is these people who will be the protagonists of this dissertation. The purpose of the paper will be to show the pedagogical aspect of theater classes and, as a result, the transformation of the younger residents of the Social Welfare Home in Bystrzyca Kłodzka through participation in the author's program of theater classes. The researcher used participant observation and the case study method. In addition, the article will be enriched with a qualitative interview, partially structured, with one of the caregivers of the Social Welfare Home, as well as with six participants of the classes, about what they learned during the classes and how the process of theater work influenced the transformation in the participating individuals.

Keywords: pedagogy, Social Welfare Home, teatrotherapy, occupational therapy, theater classes, theater, community.

PEDAGOGICZNY ASPEKT ZAJĘĆ TEATRALNYCH - STUDIUM PRZYPADKU DOMU POMOCY SPOŁECZNEJ W BYSTRZYCY KŁODZKIEJ

Streszczenie

Dom Pomocy Społecznej wielu osobom kojarzy się z domem starców, czyli miejscem przeznaczonym dla osób starszych. Mieszkają tam jednak znacznie młodsze osoby, które trafiły do tego miejsca m.in. z powodu choroby lub niepełnosprawności. I to właśnie te osoby będą bohaterami niniejszej rozprawy. Celem artykułu będzie ukazanie pedagogicznego aspektu zajęć teatralnych, a w jego wyniku przemiany młodszych mieszkanki Domu Pomocy Społecznej w Bystrzycy Kłodzkiej poprzez udział w autorskim programie zajęć teatralnych. Badaczka zastosowała obserwację uczestniczącą oraz metodę studium przypadku (*case study*). Ponadto artykuł zostanie wzbogacony o wywiad jakościowy, częściowo ustrukturyzowany, z jednym z opiekunów Domu Pomocy Społecznej, a także z sześcioma uczestnikami zajęć, na temat tego, czego nauczyły się podczas zajęć i jak proces pracy teatralnej wpłynął na przemianę w biorących udział jednostkach.

Słowa kluczowe: pedagogika, Dom Pomocy Społecznej, teatroterapia, terapia zajęciowa, zajęcia teatralne, teatr, społeczność lokalna